

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.088 у Хмельницькому університеті
управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки

СЕРДЕЧНОЇ ІРИНИ ЛЕОНІДІВНИ на дисертацію

КСЬОНДЗИКА Юрія Юрійовича на тему

«ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ДОГОВІРНИМ

ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН»,

поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії в галузі

знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Принцип добросовісності за цивільним договірним правом України та скандинавських країн» зумовлена зростанням значення принципів цивільного права як самостійних регуляторів договірних відносин. Сучасний розвиток приватного права характеризується поступовим відходом від виключно формального розуміння договору та посиленням ролі оціночних категорій, які забезпечують справедливість, баланс інтересів сторін та ефективність договірного регулювання. У цих умовах особливого наукового значення набуває дослідження змісту, правової природи та механізмів реалізації принципу добросовісності у договірному праві.

Актуальність роботи посилюється необхідністю переосмислення місця добросовісності у системі джерел цивільного договірного права та з'ясування її впливу на укладення, виконання, зміну й припинення договорів. Сформована судовою практикою дедалі частіше використовує принцип добросовісності як критерій оцінки поведінки сторін та засіб подолання прогалин у правовому регулюванні. Це зумовлює потребу в комплексному науковому аналізі його

функціонального призначення та меж застосування в сучасних договірних відносинах.

Особливої актуальності дослідженню надає його порівняльно-правовий характер, оскільки скандинавські країни виробили оригінальну модель регулювання договірних відносин через принцип лояльності, який виконує функції, близькі до принципу добросовісності. Вивчення цього досвіду дозволяє не лише виявити спільні закономірності розвитку європейського договірного права, а й оцінити перспективи вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики України. Саме тому обрана тема має вагомое теоретичне та практичне значення для розвитку сучасної цивілістичної науки.

Ступінь рекомендацій, обґрунтованості наукових положень, висновків сформульованих у дисертації. В результаті ознайомлення з дисертаційним дослідженням **Ксьондзика Юрія Юрійовича**, варто вказати на те, що сформульовані в ній наукові висновки та рекомендації мають належний рівень достовірності та обґрунтованості, які вимагаються від досліджень рівня доктора філософії. Ксьондзик Ю.Ю. чітко і лаконічно визначив мету і завдання дисертаційної роботи. Для досягнення поставленої мети і реалізації завдань роботи дисертант використав широкий спектр методів дослідження.

Текстовий виклад дисертаційної роботи має традиційну структуру і містить необхідні розділи: анотацію, вступ, три розділи результатів власних досліджень, висновки, список використаних джерел і додатки. Виклад матеріалу в дисертаційному дослідженні структурований та взаємопов'язаний між собою. В науковій роботі на підтвердження теоретичних положень використано судову практику, автор висловлює власне бачення деяких питань, що свідчить про наукову спроможність самостійного опрацювання теми.

Ознайомлення з дисертаційним дослідженням Ксьондзика Ю.Ю. дає підстави стверджувати, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, ступінь їх

достовірності та наукової новизни в цілому відповідають вимогам, що ставляться до такого виду робіт.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній цивілістичній науці комплексних порівняльно-правових досліджень принципу добросовісності за цивільним договірним правом України та скандинавських країн. У роботі сформовано цілісну концепцію добросовісності як універсального принципу договірного права, що визначає стандарти поведінки сторін на всіх стадіях договірного процесу, а також здійснено комплексний аналіз його співвідношення зі скандинавським принципом лояльності. На підставі проведеного дослідження розкрито особливості нормативного закріплення, доктринального розуміння та практичної реалізації зазначених принципів, а також обґрунтовано напрями використання скандинавського досвіду для подальшого розвитку та вдосконалення цивільного договірного права України.

У першому розділі дисертації «Поняття та правова природа принципу добросовісності у цивільному договірному праві України та скандинавських країн» автор сформулював цілісну теоретичну концепцію принципу добросовісності у цивільному договірному праві України. Заслуговує на підтримку запропонований комплексний підхід до розуміння добросовісності як поєднання об'єктивного стандарту поведінки та загальної засади цивільного законодавства. Важливим науковим результатом є також обґрунтування подвійної правової природи принципу добросовісності як фундаментального принципу цивільного права та одночасно норми прямої дії, що безпосередньо застосовується судами при вирішенні договірних спорів (с. 108). Такий підхід сприяє розкриттю регулятивного потенціалу добросовісності у сучасному цивільному праві.

Позитивним результатом дослідження є комплексний порівняльно-правовий аналіз принципу добросовісності та скандинавського принципу лояльності. Автору вдалося переконливо довести функціональну спорідненість цих правових конструкцій та обґрунтувати положення про те, що принцип

лояльності є скандинавською модифікацією континентального принципу добросовісності. Науковий інтерес становить висновок про поведінковий характер принципу лояльності, його спрямованість на захист легітимних очікувань сторін, забезпечення співробітництва та підтримання балансу договірних інтересів (с. 111). Важливим здобутком є також визначення функцій принципу лояльності та його місця у системі договірного права скандинавських країн.

Окремо варто звернути увагу на дослідження джерел цивільного договірного права України та скандинавських країн крізь призму сучасних тенденцій розвитку європейського приватного права. Обґрунтованим видається висновок про зростання ролі загальних принципів права, судової практики та актів «м'якого права» у регулюванні договірних відносин. Особливої уваги заслуговує розроблена автором характеристика функцій принципу добросовісності, яка дозволяє розглядати його не лише як загальну засаду цивільного законодавства, а і як самостійний інструмент регулювання договірних відносин. Такий підхід має як теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку договірного права України.

У другому розділі дисертації «Принцип добросовісності на стадіях укладення, виконання, зміни та припинення цивільно-правового договору в Україні та скандинавських країнах» автор провів комплексне дослідження реалізації принципу добросовісності на всіх стадіях договірного процесу – від укладення до припинення договору. Автору вдалося показати, що добросовісність не обмежується стадією виконання зобов'язань, а має наскрізний характер і впливає на поведінку сторін на всіх стадіях договірного процесу. Особливо цінним є висновок про існування переддоговірних обов'язків сторін та значення добросовісності для формування обґрунтованих очікувань контрагентів (с. 115). Це сприяє кращому розумінню договірних відносин як процесу взаємодії сторін, заснованого на довірі та співробітництві.

Здійснено ґрунтовний аналіз принципу добросовісності на стадії виконання договору в Україні та скандинавських країнах. Заслуговує на

підтримку висновок про те, що добросовісність та лояльність виконують функцію універсального стандарту належної договірної поведінки, який конкретизується через заборону зловживання правом, обов'язок співпраці, інформування та врахування інтересів контрагента (с. 149). Важливим є також обґрунтування ролі вторинних (додаткових) обов'язків у забезпеченні ефективного виконання договору. Проведене порівняння дозволило виявити спільні тенденції розвитку сучасного договірного права та механізми забезпечення справедливого балансу інтересів сторін.

Науковий інтерес викликає дослідження особливостей застосування принципу добросовісності на стадіях зміни та припинення договору. Автор переконливо доводить, що добросовісність не втрачає свого значення після виникнення зобов'язання, а продовжує впливати на допустимість реалізації договірних прав, порядок розірвання договору та оцінку поведінки сторін у конфліктних ситуаціях. Наукову цінність становить також висновок про важливу роль принципу добросовісності у забезпеченні стабільності договірних відносин та захисті легітимних очікувань контрагентів. Це дозволяє розглядати добросовісність як універсальний регулятор договірних відносин незалежно від стадії їх розвитку.

У третьому розділі дисертаційного дослідження автор здійснив ґрунтовне дослідження принципу добросовісності у джерелах європейського договірного права. Юрій Юрійович переконливо доводить, що Принципи UNIDROIT, PECL та DCFR формують спільну концепцію добросовісності як універсального стандарту поведінки сторін та одного з ключових інструментів гармонізації сучасного європейського приватного права. Особливо цінним є висновок про системоутворюючу роль добросовісності у забезпеченні справедливого балансу інтересів сторін, захисті довіри та стабільності договірного обороту.

Заслугує на підтримку висновок про поступове розширення ролі актів *soft law* у правозастосуванні та використанні їх положень для конкретизації змісту принципів добросовісності, справедливості та розумності. Важливим результатом дослідження є також встановлення того, що саме через механізми

добросовісності, чесної ділової практики та захисту обґрунтованих очікувань забезпечується зближення національних правопорядків зі збереженням їх правової самобутності.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у шести наукових працях, зокрема чотирьох наукових статтях у виданнях України, визначених фаховими з юридичних наук, одних тезах доповіді на всеукраїнській науковій конференції.

Дотримання академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційного дослідження здобувача, а також його наукових публікацій дає підстави стверджувати про відсутність порушень принципів академічної доброчесності. У дисертації належним чином оформлено посилання на використані наукові джерела, результати досліджень та інші матеріали, що були використані автором у процесі підготовки роботи. Таким чином, всі вимоги академічної доброчесності здобувачем дотримано.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційного дослідження.

1. Автор обґрунтовує доцільність запозичення для українського договірного права функціонального підходу до розуміння джерел права, відповідно до якого вирішальним критерієм їх застосування має бути не формальна належність до системи джерел права, а здатність забезпечувати справедливе та ефективне вирішення спору (с. 22). На нашу думку, цей висновок є дискусійним, оскільки українська правова система належить до континентальної правової традиції, у якій ієрархія та формальна визначеність джерел права є фундаментальними. Тому запропоноване автором розширення функціонального підходу може породжувати ризики надмірної судової дискреції та неоднакового застосування права.

2. Додаткового обґрунтування потребує висновок автора про те, що скандинавська доктрина *culpa in contrahendo* ґрунтується на принципі обмеженої переддоговірної відповідальності, за яким відшкодовується

переважно негативний інтерес, тоді як позитивний інтерес компенсується лише у виняткових випадках. Питання визначення меж і обсягу відшкодування шкоди, завданої недобросовісним веденням переговорів, залишається одним із найбільш дискусійних у сучасній цивілістичній доктрині, що зумовлює необхідність подальшого теоретичного осмислення можливостей використання такого підходу в українському договірному праві (с. с. 22, 133).

3. Дискусійним є твердження про те, що принцип добросовісності може виступати юридичною підставою для зміни договору (с. 164). Це положення є науково цікавим, однак викликає дискусію з огляду на співвідношення принципу добросовісності та безпосередніх юридичних підстав зміни договору, передбачених ЦК України. Вважаємо, що принцип добросовісності є критерієм допустимості та обґрунтованості зміни договору, але не завжди її самостійною юридичною підставою.

4. Дискусійною видається теза автора про те, що право на відмову від договору, як правило, пов'язується з недобросовісною поведінкою контрагента (с. 168). Водночас наведені самим автором приклади свідчать, що право на односторонню відмову від договору не в усіх випадках є реакцією на недобросовісну поведінку іншої сторони. У низці випадків його реалізація обумовлена особливостями окремих договірних конструкцій, принципом свободи договору або необхідністю забезпечення балансу інтересів сторін. Зокрема, йдеться про право покупця відмовитися від договору купівлі-продажу до передання товару (ст. 702 ЦК України), право дарувальника відмовитися від передання дарунка у разі істотного погіршення свого майнового стану (ст. 724 ЦК України), право замовника відмовитися від договору підряду до закінчення роботи (ч. 4 ст. 849 ЦК України), а також право платника безстрокової ренти відмовитися від договору ренти (ст. 739 ЦК України). З огляду на це висновок автора про загальний зв'язок права на відмову від договору з недобросовісною поведінкою контрагента потребує додаткового обґрунтування.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний або рекомендаційний характер, не стосуються концептуальних засад дослідження

та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Вони не знижують наукової новизни, теоретичної цінності та практичного значення отриманих результатів, а окремі порушені питання можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових пошуків здобувача.

Узагальнення результатів дисертаційного дослідження Ю.Ю.Ксьондзика дає підстави констатувати його належний науковий рівень, комплексність та завершеність. Робота вирізняється самостійністю виконання, внутрішньою логічною послідовністю та актуальністю порушених наукових проблем.

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація Ю.Ю. Ксьондзика на тему «Принцип добросовісності за цивільним договірним правом України та скандинавських країн» є науково обґрунтованою, має теоретичне і практичне значення, а отже є завершеним самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор **Ксьондзик Юрій Юрійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Рецензентка:

професорка кафедри приватного права
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Ірина СЕРДЕЧНА